

L'eruga (s. xv) és un 'insecte invertebrat de cos tou i allargat, contràtil i dividit en anells, de potes petites inarticulades o sense, que camina arrossegant-se'; deriva del llat. ERŪCA, que també designava la planta *Eruca vesicaria* (*ruca*, *eruga*) amb nom format per la seva semblança amb la pilositat ("tíge velue") de l'insecte (cf. DELL); cf. oc. *eruga*, *eruca*, cast. *oruga*. Els significants més estesos es divideixen en dos grups: a) *eruga*, amb les seves var. fonètiques; b) *cuc/cuca*, sovint enregistrats com a unitats perifràstiques. a) [ə]ruga, del cat. central i part del mall., ha sofert la neutralització de la [e] àtona inicial, pròpia del tractament or., mentre que bona part del cat. nord-occ. l'ha centralitzada en [a] ([a]ruga, var. *arua* 132, 146); la var. diftongada [əw]ruga 2 és deguda a la fonosintaxi (la [u]ruga > [əw]ruga); [u]ruga, var. ross., men. i eiv., amb la *e* assimilada a la vocal tònica (var. *urua* 148, amb pèrdua de -g- en contacte amb *u*, pròpia del val., com *agulla* > *aïlla*), que, puntualment, alterna amb [o] ([o]ruga, var. *orua* 142); l'alg. *ruga* 85 és un manlleu al sard *arruga*, que justifica la vibrant múltiple, mentre que *arrua/rua* 146 seran deguts a una homonimització amb *arrua/rua* (< *arruga* 'solc a la pell'). La freqüència del sintagma *una uruga*, *la uruga* és a l'origen de la var. *guruga* 179, per inserció d'una *g* epentètica, amb la var. sincopada *gruga* (i la seva reducció *grua* 148, 151, 160; veg. anteriorment *urua*), freqüent en val., on es documenta des de Sanelo, 1802.

b) *Cuc/cuca* (s. XIII), que Moll interpretava com a der. del llat. COCCUM 'corc de fruita, pinyol de fruita' (DCVB), per a Coromines seria resultat d'una creació expressiva, que implica la "idea de cosa o ésser més aviat petita i de forma arrodonida o cilíndrica" (DECat). *Cuc*, més estès que *cuca*, sovint va acompanyat d'un determinant que indica 1) el lloc que freqüenta: *cuc de les cols* 15, 94, 115 (*cuc de cols* 95, *cuc des cols* 89, *cuc de col* 118, *cuc de la col* 122, 125, *cuca de les cols* 56; cf. Vilarrúbia, 1989), *cuc de l'abre* 106, *cuc de l'alfal[θ]* 100, *cuc d'àuia* 185; o 2) una propietat: *cuc verd* 93, 154, 178, *cuc rodador* 145, per la forma anular que pot adoptar. L'equivalent arcaic de *cuc*, *verm* 1, es deu haver mantingut pel contacte amb l'oc. *vèrm* (< VERMIS). Són mots congèneres l'arag. i murcià *cuco*, *cuca*, el cast. *coco*.

Altres mots, sovint propis de punts isolats, completen la paleta lèxica de 'eruga'; poden ser: a) externs: *canilla* 7 (< oc. *canilha*) i *xenilla* 9 (< fr. *chenille*), formes gal·loromàniques que procedeixen del llat. CANICULA (der. de CANIS 'gos'), que, en època romànica, va prendre el sentit de 'larva de la papallona' per analogia de forma amb el cap d'una gosseta (DHLF), sentit ampliat al d'una 'eruga' (veg. semblantment *gosset d'àuia* 157), però que podria ser resultat d'una manifestació tabuística (cf. Caprini, 2001: 65-66); també és mot forà *rosquilla*, manlleu al cast., on es diu així pel fet d'enroscar-se; es coneixen dos tipus de *rosquilla*: *rotja* i *negra* 186, 190; b) descriptius: *pataterna* 108, compost de *pata* (< cast. i arag.) i l'arag. *terna* 'tendra' (< TENERA; cf. *terné*, *ternasco* a *Endize*), pel seu caràcter tou; *agosta* 161, potser *f.* de *agost* (< AUGŪSTU), que, condicionat morfològicament per *eruga*, deuria el seu nom a l'època de la seva activitat; c) confusió amb altres espècies: *barrineta* 165, der. dim. de *barrina* (< VERUĬNA), perquè forada, menja les fulles de certes plantes, "molt més primet [que la *gruga*], que a lo millor s'agarra de la soca de la tomatera" 165; *xinxa* 145 (< CĬMĬCE, a partir del pl. *xinxes*), pròpiament insecte del gènere *Aelia* o *Eurygaster* que xucla la saba de les plantes, "per on passa deixa seca la planta" 145 (cf. *cuc de les cols*); *tallamoc* 10, 15, compost del present d'indicatiu de *tallar* (< llat. vg. TALEARE) i *moc* (< llat. vg. MŪCCUS 'mucositat del nas') que s'hauria aplicat primer al llimac (cf. mapa 1025), la pell del qual segrega una mucositat abundosa (a *cuc de les cols* 15 es diu que "ve a ser com un *tallamoc*"; veg. *tallamoc* 'centpeus', de la Cerdanya, que Coromines considera "probablement mala definició" [DECat], però que, si es tenen en compte els altres dos significats de 'eruga', cal descartar tal probabilitat).

Mellidor 108 resulta d'ètim desconegut.

Territorialment, el tipus *eruga* predomina al Principat, en tort. i pràcticament en bal., amb algun element puntual de *cuca*; aquell s'ha mudat, tardanament (s. XIX), en el val. *gruga*, per factors interns; obeeixen a influències externes *canilla*, de l'oc.; *xenilla*, del fr.; *rosquilla*, del cast.; *ruga*, del sard.

Eruga és l'únic mot normatiu des del DOrt, 1917.